

บทที่ 4

ปรัชญาการศึกษา และปรัชญาประวัติศาสตร์

ปรัชญาคืออะไร

คำว่าปรัชญา (Philosophy) มีรากศัพท์มาจากคำในภาษากรีกว่า “Philosophia” (แยกได้เป็น Philo หรือ Philein หมายถึง Love กับคำว่า Sophos หรือ Sophia หมายถึง Wisdom) ซึ่งแปลว่า The Love of Wisdom “ความรักปัญญา” หรือ “การแสวงหาปัญญาความรู้” ซึ่งมนุษย์ได้เพียรพยายามมาแล้วตลอดเวลาตั้งแต่อดีตกาล โดยได้ใช้ความเฉลียวฉลาดสามารถและความคิดความพยายามที่จะทำความเข้าใจ (an attempt to Comprehend) เกี่ยวกับธรรมชาติทั้งในแง่ของนามธรรม (Subjective) และวัตถุธรรม (Objective) เกี่ยวกับกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งมีผลต่อความคิดนึกและพฤติกรรมของมนุษย์ และแสวงหาความจริง (Reality & Truth) ด้วยการเริ่มต้นจากหลักการหรือกฎเกณฑ์ (Principles) สิ่งใดที่เป็นความจริงที่เกิดขึ้นจากความรู้ความคิดสามัญ หรือที่เรียกว่า Commonsense Philosophy ก็กลายเป็น “ความจริงที่ปรากฏ” (Reality) ส่วนสิ่งใดที่เป็นความจริงสูงสุดและไม่เปลี่ยนแปลง (Ultimate and eternal reality) หรือที่เรียกว่า Systematic philosophy ซึ่งค้นพบโดยนักปราชญ์¹ ก็กลายเป็นความจริงแท้ (Truth) แต่ในทัศนะของคนทั่วไป คำว่า “ปรัชญา” หมายถึงประมวลความคิดซึ่งใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ เช่นปรัชญาการศึกษาก็เป็นแนวความคิดในการดำเนินงานการศึกษา เป็นต้น โดยทั่วไปปรัชญาจะประกอบด้วยตรรกวิทยา จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ คณิตศาสตร์ และวิทยาการต่าง ๆ ครบถ้วนเรื่องสำคัญ 3 อย่างคือ

¹ นักปราชญ์ (Scholar) มีคุณสมบัติ 7 ประการคือ

1. รักที่จะเรียน
2. สามารถที่จะเรียน
3. มีพลังและทักษะ
4. สามารถควบคุมใจตนเอง
5. รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม
6. สามารถหักห้ามใจไม่ให้กระทำชั่ว
7. สามารถเข้าใจสิ่งที่เขื่อนามธรรม เพลโต (Plato, 472-347 BC)

1. ความจริงที่ปรากฏ (Reality)
2. ความจริงแท้ (Truth)
3. จริยะและสุนทรีย (Ethics and Aesthetics)

ปรัชญาเกิดขึ้นได้อย่างไร³

ปรัชญามุ่งถึงปัญญา (Wisdom) เป็นสำคัญอันทำให้เกิดกฎเกณฑ์หรือหลักธรรม
 ขึ้น การจะให้เกิดกฎเกณฑ์ขึ้นนั้น โดยปกติมนุษย์เราก็มารวบรวมมาจากรายละเอียดของชีวิต
 และสิ่งแวดล้อมนั่นเอง แล้วเอามาสรุปเข้า ฉะนั้นเราจึงถือกันว่าประสบการณ์ (experience)
 ต่าง ๆ ของคนนั้นเอง ถ้าเอามารวบรวมกันเข้าก็เกิดเป็นกฎเกณฑ์หรือปรัชญาขึ้น ฉะนั้น
 เขาจึงแบ่งปรัชญาตามวิธีการง่าย ๆ ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. **ที่เรียกว่า Common-sense philosophy** คือเป็นปรัชญาที่สรุปเอาเองง่าย
 โดยใช้ความคิดสามัญของคนธรรมดา เช่น คนที่เมื่อยงหนึ่ม ๆ อยู่เป็นคนมีความประพฤติ
 ไม่ดี พอมีอายุเข้าก็มาคิดได้ว่าการทำเช่นนั้น ๆ ไม่ดีอย่างนั้น ๆ ถ้าหากประพฤติเช่นนั้นจะ
 ดีกว่า นั่นคือ เขาสรุปจากประสบการณ์ต่าง ๆ มาตั้งเป็นกฎเกณฑ์หรือปรัชญาในการดำเนิน
 ชีวิตของเขาเสียใหม่ ปรัชญาประเภทนี้เกิดขึ้นทั่วไป ไม่ลึกซึ้งอย่างที่นักปราชญ์คิดขึ้น แต่
 มีอยู่มากมายโดยทั่วไป

2. **ที่เรียกว่า Systematic philosophy** เป็นปรัชญาที่นักปราชญ์ตั้งขึ้น โดย
 รวบรวมจากประสบการณ์ของตนเองบ้าง จากความคิดไตร่ตรองบ้าง จากความคิดที่ได้
 สืบเนื่องมาจากนักคิดอื่น ๆ บ้าง ทั้งที่เป็นปัจจุบันและอดีต แล้วอาศัยเหตุผลเข้าช่วย จนได้
 เป็นหลักธรรมขึ้น ปรัชญาประเภทนี้ย่อมแตกต่างกับประเภทที่ 1 มากเป็นระเบียบ มีเหตุผล
 เพราะพวกนักปราชญ์ที่ตั้งขึ้นนั้นได้ไตร่ตรองดีแล้ว

ปรัชญาทั้ง 2 ประเภทนี้ มีความสำคัญในชีวิตของคนมาก ทำให้คนที่เชื่อใน
 ปรัชยานั้น ๆ มีการดำเนินไปตามแนวของปรัชญาที่ตนยึดถือ เพราะยึดถือคุณค่า (Value)
 ตามหลักปรัชญานั้นเอง

2 ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ดร. และคณะ "อิทธิพลปรัชญาการศึกษาต่อการเรียนการสอน" ระบบสื่อการสอน,
 (คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520) หน้า 6

3 นาฏเฉลิม สุมาวงศ์, รศ. และคณะ ระเบียบวิธีสอนทั่วไป, (วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร, 2513)
 หน้า 5

ความจริงแล้วปรัชญาจะเป็นสมัยใดก็ตาม ไม่สู้จะมีหลักธรรมหรือความจริงใหม่สักต่างกันตรงที่จะให้ถึงหลักธรรมหรือความจริงนั้นด้วยวิธีใดต่างสมัยต่างก็คิดกันไปว่าโดยวิธีนั้นวิธีนั้น จึงจะบรรลุความจริงนั้น ต่อมาอีกสมัยหนึ่งก็ว่าวิธีนั้นต่างหาก เช่น การจะมีชีวิตอันสมบูรณ์หรือที่เรียกว่า good life ต่างยุคต่างสมัยก็มุ่งที่จะให้ถึง good life ที่ดีที่สุดในเหมือนกัน

สำหรับปรัชญา (Philosophy) ในปัจจุบันแบ่งออกได้เป็น 5 ลัทธิใหญ่ ๆ คือ

1. **ปรัชญาลัทธิอุดมการณ์นิยม (Idealism)** เป็นปรัชญาที่ว่าด้วยเรื่องโลกแห่งจิต (The World of Mind) ได้แก่การมีศรัทธาและความเชื่อเป็นพิเศษในอุดมการณ์สูงสุดคือความจริง (Truth) หรือความรู้ทั้งหลายทั้งปวงในโลก ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องที่เนื่องด้วยความคิดของมนุษย์ (Truth as Idea) เช่นการมีความคิดที่เชื่อว่ามนุษย์สามารถศึกษาเพื่อค้นหาความจริงได้จากตัวตน (Self) จิตใจ (Mind) และวิญญาณ (Spirit) ของมนุษย์เอง ทั้งนี้โดยกระบวนการทำวิจัยทางจิต (The Process of Psychological Research) ความเชื่ออื่น ๆ ได้แก่ความเชื่อเกี่ยวกับจักรยศาสตร์ว่าเป็นเรื่องที่ควรถือปฏิบัติตามแนวทางแห่งศาสนา คือการทำหน้าที่และการที่เชื่อว่าสุนทรียศาสตร์เป็นการชื่นชมต่อการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมของมนุษย์ทางอุดมการณ์ (Ideology) หรืออุดมคติ (Ideal) โดยอาศัยความรู้ความคิดและการใช้เหตุผล นักปราชญ์ที่มีแนวความคิดเชื่อกตามลัทธินี้ได้แก่ Plato, Socrates, Kant, Hegel.

2. **ปรัชญาลัทธิวัตถุนิยม (Realism)** เป็นปรัชญาที่ว่าด้วยเรื่องโลกแห่งวัตถุ (The World of Things) ได้แก่การมีความเชื่อว่ามนุษย์สามารถแสวงหาความรู้หรือความจริงต่าง ๆ ได้จากสิ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้ (Truth as the observable facts) เช่น ความจริงในทางจรรยาศาสตร์ก็คือแนวทางที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติตามกฎแห่งธรรมชาติ ในทางสุนทรียศาสตร์คือการที่ธรรมชาติได้แสดงออกซึ่งความงามให้ปรากฏแก่มนุษย์ ส่วนวิธีการศึกษาความรู้ความจริงมนุษย์อาจกระทำได้โดยอาศัยเหตุผลและการสัมผัสกับสิ่งเราตามธรรมชาติโดยตรง นักปราชญ์ในกลุ่มนี้ได้แก่ Aristotle, Roger, Bacon, John, Locke, Jean, Jacques, Rousseau.,

3. **ปรัชญาลัทธิเหตุผลนิยม (Neo-Thomism)** เป็นปรัชญาที่ว่าด้วยเรื่องโลกแห่งเหตุผล (The World of Reason) หรือโลกแห่งพระเจ้า (The World of God) ซึ่ง

เป็นสิ่ง ๆ เดียวกันและสามารถหยั่งความจริง (Truth) ได้ด้วยญาณคือเหตุผล ส่วนในการปฏิบัติตามหลักความจริงแห่งจริยศาสตร์และการแสดงออกซึ่งความจริงทางสุนทรียศาสตร์ จะเป็นไปโดยอาศัยหลักแห่งเหตุผล (The Principle of Reason) ทั้งสิ้น นักปราชญ์ผู้นำในลัทธินี้ได้แก่ St. Thomas Aquinas สำหรับลัทธิที่ยังอาจแบ่งเป็นแขนงปรัชญาย่อยออกเป็น Rational Realism และ Natural Realism หรือ Scientific Realism

4. **ปรัชญาลัทธิประสบการณ์นิยม (Experimentalism)** เป็นปรัชญาที่ว่าด้วยเรื่องโลกแห่งประสบการณ์ (The World of Experience) โดยมีความเชื่อว่าความจริงแท้ไม่มี คงมีแต่ความจริงที่ปรากฏ (Reality) ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ (Experience) การกระทำ (Doing) การคิด (Thinking) และการรู้สึก (Feeling) ซึ่งเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่ได้แสดงปฏิกริยาสัมพันธ์ (Interaction) กับสิ่งแวดล้อม (Environment) ในแง่ของจริยศาสตร์เป็นเรื่องการปฏิบัติตามแนวทางที่มนุษย์ได้พิสูจน์ทดลองแล้วว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม ส่วนในเรื่องสุนทรียศาสตร์เป็นเรื่องของการแสดงความชื่นชมต่อความต้องการ (Needs) และระสนิยม (task) ของมนุษย์ในแต่ละยุคแต่ละสมัยเป็นส่วนใหญ่ นักปราชญ์ตามลัทธินี้ได้แก่ Charles Peirce, William James, John Dewey สำหรับลัทธินี้ยังอาจแบ่งเป็นสาขาย่อยได้ดังนี้คือ

- 4.1 Pragmatism ประสบการณ์เกิดจากการได้ฝึกปฏิบัติ
- 4.2 Functionalism ประสบการณ์เกิดจากการได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งที่เรียน
- 4.3 Instrumentalism ประสบการณ์เกิดจากการได้ใช้อุปกรณ์ และเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ

5. **ปรัชญาลัทธิอัตถนิยม (Existentialism)** เป็นปรัชญาที่ว่าด้วยเรื่องโลกแห่งการดำรงชีวิต (The World of Existing) แนวความเชื่อได้แก่การมีความเชื่อว่าความจริงคือปัจจัยในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ในด้านจริยศาสตร์ถือว่าเป็นเรื่องของเสรีภาพและการได้ทำตามความต้องการ (Needs) ของตนเอง ส่วนสุนทรียศาสตร์ก็คือการได้ชื่นชมกับสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีความสุข นักปราชญ์ในกลุ่มนี้ได้แก่ Satre Marcel, Barthe, Camus

ปรัชญาการศึกษา

จากแนวความคิดตามหลักปรัชญาทั้ง 5 ลัทธิดังได้กล่าวแล้วเป็นผลทำให้นักการศึกษาปรับเอาหลักเกณฑ์ในรูปแบบต่าง ๆ มาเป็นแนวทางในการกำหนด “ปรัชญาการศึกษา”

(Philosophy of Education) ขนทนงักเพ่อใช้เป่นแนวในการจัดการศึกษาโดยมีเป้าหมาย
อย่างน้อย 3 ประการคือ

1. การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ (The Process of Learning)

ประสบการณ์ (Experience) ทั้งหมดของมนุษย์ ซึ่งเท่ากับเป็นวิวัฒนาการการรักษารักษาและ
ถ่ายทอดวัฒนธรรมและอารยธรรมของมนุษย์นั่นเอง

2. การศึกษาเป็นกระบวนการใช้ (The Process of Application)

ประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้และเปลี่ยนเป็นปัจจัยในการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ไป
ในทางที่ดีขึ้นคือมีความสามารถ มีความเฉลียวฉลาด รอบคอบรู้จักใช้เหตุผล ช่างสังเกต
พินิจพิจารณาที่ก่อนลงมือกระทำ (doing) และเมื่อกระทำแล้วก็มีการติดตามผล (Follow-up)
เพื่อการประเมินคุณค่า (Evaluation) ด้วยหลักเกณฑ์และเหตุผล ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์
อย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิต (Existing) โดยอาศัยหลักและกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ผสมรวม
ไปกับหลักแห่งการใช้เหตุผลในการพิจารณาหรือวิเคราะห์ (Criticism) ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์
สำคัญทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ซึ่งก็เท่ากับเป็นการกำหนดหรือจัดระเบียบสังคม
มนุษย์ให้มีการนั่นเอง

3. การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนา (The Process of Development)

ประสบการณ์ทั้งหมดของมนุษย์ให้ดีขึ้น (เพื่อมนุษย์จักได้ประสบ good life ในการดำรง
ชีวิต) เกิดเป็นประสบการณ์ใหม่เพื่อการเรียนรู้ นำไปใช้และพัฒนาประสบการณ์ของมนุษย์
โดยมนุษย์และเพื่อนมนุษย์ตามลำดับ

ปัจจุบันปรัชญาการศึกษาจำแนกออกได้เป็น 4 ลัทธิคือ

1. ปรัชญาลัทธิเนื้อหาสารนิยม (Essentialism)

นักการศึกษากลุ่มนี้มีความเชื่อตามแนวคิดและหลักการของปรัชญาสาขาอุดมการณ์
นิยม (Idealism) และวัตถุนิยม (Realism) ผสมผสานกัน กล่าวคือ โดยหลักใหญ่ๆ จะยึด
เนื้อหาสาระของวิชาความรู้เป็นเกณฑ์การจัดกระบวนการเรียนการสอนให้แก่เด็กและจะเน้น
เนื้อหาเป็นพิเศษในด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (ถ้ายึดตามแนว Idealism) หรือ
เน้นหนักทางด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ (ถ้ายึดตามแนว Realism) สำหรับแนว
ความคิดโดยทั่วไปความเชื่อว่าบรรพบุรุษหรือผู้ใหญ่จะเป็นผู้ถ่ายทอดวิทยาการความรู้

(Knowledge) ทักษะ (Skill) ทักษะคติ (Attitude) ตลอดจนอุดมการณ์ (Ideology) และค่านิยม (Value) ให้แก่เด็ก ดังนั้นกระบวนการเรียนการสอนในขอบเขตปรัชญาทัศนจึงมีสภาพเน้นการท่องจำและวัดความจำจากเนื้อหาซึ่งครูซึ่งอยู่ในฐานะ “แม่พิมพ์ที่ศิษย์ทุกคนจะต้องเคารพนับถือเชื่อฟังและไม่เป็นการบังควรที่จะโต้แย้งความคิใด ๆ เป็นผู้เลือกสรรให้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับวัฒนธรรมหรือหลักเกณฑ์เก่า ๆ ทั้งสิ้น

2. ปรัชญาลัทธิจริย-สุนทรียนิยม (Perennialism)

นักการศึกษากลุ่มนี้มีความเชื่อตามแนวคิดและหลักการของปรัชญาสาขาเหตุผลนิยม (Neo-Thomism) ซึ่งยึดในเรื่องของ Religion Realism และ Rational Realism เป็นสำคัญ สำหรับจุดมุ่งหมายเป็นการมุ่งพัฒนาเฉพาะเอกัตบุคคล (Individuality) มากกว่าจะพัฒนาสังคม ทั้งนี้เพื่อสร้างคนให้เป็นคนดีมีเหตุผล มีความสามารถสูงและเฉลียวฉลาด เนื้อหาที่จัดอยู่ในหลักสูตรได้แก่ คณิตศาสตร์, ตรรกวิทยา (Logic) ภาษา (Language) วรรณคดี (Literature) ศาสนา และแนวคำสอนของนักปราชญ์ ส่วนแนวการสอนยึดหลักที่ว่าผู้เรียนเป็นผู้มีเหตุผลและใจบริสุทธิ์ โดยครูเป็นผู้จัดประสบการณ์ที่เลือกสรรให้เพื่อเร้าให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปอย่างมีเหตุผล คือการมีความรู้แจ่มสูงและมีคุณสมบัติของผู้ดีจึงจะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

3. ปรัชญาลัทธิพัฒนาการนิยม (Progressivism)

นักการศึกษากลุ่มนี้มีความเชื่อตามแนวคิดและหลักการของปรัชญาสาขาประสบการณ์นิยม (Experimentalism) ในการจัดการศึกษาในหลักว่า “นักเรียนจะเรียนรู้ได้โดยอาศัยประสบการณ์” ครูจึงมีหน้าที่จัดประสบการณ์ที่ดีและเหมาะสมให้ แต่ครูคงวางตนในฐานะเป็นผู้ประสานงานเหมือนกับเป็นหัวหน้าคณะในการวิจัย นักเรียนเป็นผู้วิจัยคนหนึ่ง ณ ขณะของตน นักเรียนจึงต้องลงมือวิจัยด้วยตนเอง การวางหลักสูตรจะเน้นหนักในเรื่องสังคมศึกษาเพื่อให้นักเรียนรับประสบการณ์ตรงจากสังคมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม ทั้งนี้ในการสอนต้องจัดโครงการต่าง ๆ ให้นักเรียนทำ หลักสูตรจะวางในรูปปัญหา นักเรียนจะเรียนโดยการหาทางแก้ปัญหาเหล่านั้น”⁴ ดังนั้น Output ที่ได้จากการ Input ข้างต้นก็คือผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรง (Direct Experience) ซึ่งสามารถจะนำไปใช้ในการเป็นผู้นำสังคมที่ดีหรือมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือปรับปรุงสังคมขึ้นใหม่ (Social Reconstruction)

⁴อาร์. โสติพันธ์, และคณะพื้นฐานการศึกษา (วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2520) หน้า 39

ให้ดีกว่าเดิมถึงขั้นของแนวความคิดและแนวทางดังกล่าว ได้กลายเป็นความเชื่อเชิงอุดมคติ ภายใต้ลัทธิ (Reconstructionism) ซึ่งมุ่งหวังที่จะสร้างสังคม Utopia ขึ้น

4. ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยมหรือสภาวะนิยม (Existentialism)

นักการศึกษากลุ่มนี้มีความเชื่อตามแนวความคิดและหลักการที่ว่า การดำรงชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับความต้องการ ความสามารถ และความเจตจำนงของมนุษย์ซึ่งมีความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference) ดังนั้นกระบวนการเรียนการสอนจึงควรยึดแนวทางที่ว่าผู้เรียนเป็นบุคคลสำคัญที่สุด ครูพึงให้โอกาสแก่เขาในการวางแผนการเรียนรู้อย่างมีความต้องการ ความถนัดและความสามารถด้วยตนเอง โดยครูเป็นเพียงทำหน้าที่ประสานงานให้ข้อเสนอแนะหรือเราผู้เรียนให้รู้จักตนเองให้ได้มากที่สุด ตามลัทธินี้ “การเรียนการสอนไม่มีหลักสูตรที่เป็นเนื้อหาและบังคับให้นักเรียนซึ่งเรียนเหมือนกันหมด ไม่มีตารางสอนตายตัว นักเรียนจะเลือกเรียนวิชาต่างๆ ตามความชอบความสนใจ ไม่ต้องเข้าชั้นเรียนและจะก้าวหน้าไปเรื่อยๆ จึงไม่มีการแบ่งห้องเรียนเป็นลำดับชั้น การศึกษาที่จัดการสอนตามลัทธินี้เรียกว่า การศึกษาระบบเปิด โดยทางโรงเรียนจัดศูนย์ประสบการณ์ไว้ให้พร้อมที่เด็กจะศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเองและเติบโตเป็นประชาชนที่มีความสุข⁵

อิทธิพลของปรัชญาการศึกษาต่อนักบริหารและนักวิชาการ⁶

ก. นักบริหาร

1. นักบริหารที่ยึดหลักปรัชญาเนื้อหาสารนิยม จะมุ่งให้ครูสอนให้ทันตามหลักสูตร มีความเชื่อว่า ครูสอนจะต้อง “พูด” ครูต้องแต่งกายและประพฤติเรียบร้อย และต้องให้ความรู้แก่นักเรียนได้มากที่สุด มุ่งถ่ายทอดวัฒนธรรมให้เด็กประพฤติปฏิบัติตามที่ผู้ใหญ่เห็นว่าดีโดยไม่ได้แย่งมักจะเป็นผู้คิดหลัก “จริย สุนทรียภาพ” ควบคู่กันไป โดยเชื่อว่าการเรียนจะต้องสอนให้นักเรียนมีจริยธรรมและมองโลกให้สวยงาม

2. นักบริหารในกลุ่มพิพัฒนาการ ไม่ส่งเสริมให้ความรู้เน้นเนื้อหาวิชา แต่มุ่งให้ครูสอน โดยให้เด็กมีส่วนร่วมมากที่สุด ไม่เชื่อว่าครูจะต้องรอบรู้ทุกอย่าง ดังนั้นครูจึง

⁵ ชัยขงค์ พงษ์วงศ์, เรืองเค็ม, หน้า 7-8

⁶ เรืองเค็ม, หน้า 8-10

การเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้กับเด็กและเรียนรู้ควบคู่กันไป ไม่มุ่งให้ครูจับเสื่อด้วยมือเปล่า แต่จะส่งเสริมให้ครูมี “เครื่องมือ” ได้แก่สื่อการสอนในการเปลี่ยนพฤติกรรมของนักเรียน ไม่ยกตนว่าเป็น “เจ้านาย” แต่ครูจะทำตนเป็นเพื่อนร่วมงานที่ครูจะมาปรึกษาหารือการ เช่นปรับปรุงการสอนได้เสมอ นักบริหารพวกนี้ใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาอย่างจริงใจและนำไปปฏิบัติเพื่อเห็นว่าเหมาะสม ปฏิบัติตามหลักจริยธรรมและมี สุนทรียภาพของความเหมาะสม

3. **นักบริหารในกลุ่มอัตตานิยม** ถือว่าโรงเรียนคือส่วนหนึ่งของชุมชน ที่ครู และนักเรียนเป็นสมาชิกซึ่งจะร่วมกันกำหนดระเบียบแบบแผน และหลักปฏิบัติเองส่งเสริม ให้จิตสภาพแวดล้อมการศึกษาที่จะให้นักเรียนแต่ละคนมีโอกาสศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ยินดีทุ่มเทเงินทองเพื่อให้นักเรียนเติบโตใหญ่เป็นผู้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ดี

ข. นักวิชาการ (ครู)

1. **ครูในกลุ่มเนื้อหาสารนิยมและจริยสุนทรียนิยม** ถือว่าตนเองมีหน้าที่สอน เป็น “ทิศเบื้องขวา” หรือ “พ่อแม่คนที่ 2” เป็นปูชนียบุคคล และเป็น “พ่อพิมพ์ แม่พิมพ์” ครูต้องปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างแก่นักเรียนและต้อง “รอบรู้” จะเป็นการ อับอายมากหากเด็กถามคำถามแล้วครูตอบไม่ได้ ครูต้องสอนให้ทันตามหลักสูตร และให้ ความรู้แก่นักเรียนมากที่สุด โดยไม่คำนึงว่านักเรียนจะได้ หรือไม่ครูพวกนี้ถือว่า นักเรียนดี ต้อง “เจียบ” ตั้งใจฟังครูและปฏิบัติตามโดยไม่ได้แย้งและต้องมีระเบียบวินัยนั่งเรียงแถว หันหน้าเข้าหาครู

2. **ครูในกลุ่มพัฒนาการนิยม** มุ่งจัดประสบการณ์ให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยการลงมือ ประกอบกิจกรรม โดยแบ่งเป็นกลุ่มกิจกรรมเรียนรู้ควบคู่ไปกับนักเรียน ไม่ถือว่าตนเอง รอบรู้ ไปเสียหมด ส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกฝนการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจเอง การ ทำงานเป็นทีมการแสวงหาความรู้ด้วยตัวนักเรียนเอง และให้นักเรียนมีโอกาสฝึกฝน ความรู้ฝึกชอขบไม่เน้นเนื้อหาวิชา จัดตารางสอนแบบยืดหยุ่นมุ่งที่ความสนใจของนักเรียน และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ มิใช่จากที่ครู “กรอก” ความรู้ให้

3. **ครูในกลุ่มอัตตานิยม** ไม่สอนแต่จะประสานงานเตรียมสภาพการณ์ให้ นักเรียนได้เรียนรู้เองเป็นรายบุคคล ครูจะให้เสรีภาพการเรียนรู้แก่นักเรียนมากที่สุด

ก. การจัดห้องเรียน/นักเรียน

1. **กลุ่มเนื้อหาสารนิยม** จะจัดห้องเรียนแบบ “บรรยาย” มีข้อดีและกระดานดำ ครูพจนนักเรียนฟัง เคลื่อนย้ายเก้าอี้คุยกัน หรือเล่นกันไม่ได้ นักเรียนต้องแต่งตัวเรียบร้อยเคารพและเชื่อฟังครู โดยปราศจากการโต้แย้ง นักเรียนดี คือผู้ตั้งใจ นักเรียนเก่งคือผู้สอบไล่ได้คะแนนดี เพราะสามารถ “ตอบข้อสอบ” ได้เหมือนที่ครูสอน

ผลที่ได้จากสัทธิเนื้อหาสารนิยม คือนักเรียนเติบโตขึ้น เป็นผู้ไม่กล้ารู้จักแสดงความคิดเห็น ไม่รู้จักตัดสินใจด้วยตนเอง ทำงานไปเป็นทีมไม่ได้ ไม่กล้าแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นคนใจแคบ เพราะขาดมุกตลก อูเบกขา ประกอบอาชีพและช่วยเหลือตนเองไม่ค่อยได้

2. **กลุ่มพัฒนาการ** จัดห้องแบบกลุ่มกิจกรรมและมีมุมความสนใจตามประสบการณ์ต่างๆ นักเรียนศึกษาหาความรู้เอง มีโอกาสฝึกการแสดงความคิดเห็น/ตัดสินใจ ฝึกการทำงานเป็นทีม และฝึกความรับผิดชอบ

เมื่อเติบโตขึ้นจึงเป็นประชาชนที่ช่วยตนเองได้ ใจกว้างเพราะมีโอกาสฝึกการทำงานเป็นกลุ่มอยู่ตลอดเวลาและมีความรับผิดชอบสูง

3. **กลุ่มอัตโนมัติ** ไม่มีห้องเรียนที่บังคับให้เด็กมานั่งเรียนกับครู แต่มีศูนย์ประสบการณ์ต่างๆ ไว้โดยมีครูเป็นผู้คอยช่วยเหลือ นักเรียนเรียนตามความสามารถและความสนใจ จึงมีการฝึกฝนที่จะช่วยเหลือตนเองอยู่ตลอดเวลา โตขึ้นจึงเป็นผู้ใหญ่ที่เชื่อมั่นในตนเอง ไม่มีปมท้อแม้จะทำงานต้องการใช้แรงงาน

ปรัชญาการศึกษาของไทย

เนื่องจากประเทศไทยไม่ได้มีการกำหนดแนวปรัชญาการศึกษาของไทยไว้เป็นการแน่นอน เท่าที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตถือในเรื่องวัฒนธรรม (Culture) และหลักเกณฑ์เก่าๆ อันเนื่องด้วยแบบแผนประเพณีดั้งเดิม (Tradition) โดยมีครูเป็นสื่อกลางระหว่างวิทยากรความรู้กับผู้เรียนในลักษณะครูเป็นศูนย์กลางการเรียน (Teacher Centre) เนื้อหาหลักสูตรหรือแนวทางประสบการณ์รวมทั้งวิธีการเรียนการสอนอยู่ในลักษณะขึ้นตรงต่อส่วนกลาง (Centralization) คือรัฐโดยกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้กำหนดหลักสูตร (Curriculum) ในชั้นนโยบาย (Policy) โรงเรียนและครุวัธน์มาดำเนินการในรูปของการวางแผนการสอน (Teaching plan) เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย (Purpose) ของหลักสูตร (ตามที่โรงเรียนและ

ครูแต่ละคนพึงจะทำความเข้าใจได้) การควบคุมการปฏิบัติการของกระทรวงศึกษาธิการแต่เดิมกำหนดในรูปข้อสอบมาตรฐาน “ในระดับชั้นประโยค เช่น ป. 4 ป. 7 ม.ศ. 3 ม.ศ. 5 และ ม.ศ. 6 (ปัจจุบันให้แต่ละโรงเรียนเป็นผู้วัดผลภายใต้การควบคุมและประสานงานโดยกลุ่มโรงเรียน และกระทรวงศึกษาธิการให้ความช่วยเหลือในด้านกาให้การคำปรึกษา งบประมาณบางส่วนและบุคลากรในทางวิชาการ ฯลฯ) ดังนั้นถ้าได้พิจารณาถึงลักษณะการจัดการศึกษาของไทย โดยอิงเกณฑ์และแนวทางตามลัทธิปรัชญาการศึกษาสาขาต่างๆ ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นพออนุมานแนวปรัชญาการศึกษาของไทยที่ใช้อยู่ได้ว่าเป็นไปในรูปแบบตามแนวความเชื่อของลัทธิเนื้อหาสาระนิยม (Essentialism) ผสมผสานกับแนวความเชื่อตามลัทธิ จริยสนทรีนิยม (Perennialism) ทั้งนี้โดยมีลักษณะที่สำคัญและเด่นชัดพอที่สามารถสังเกตเห็นได้ดังต่อไปนี้คือ

1. หลักการ (Principle) และเป้าประสงค์ (Goal)

อุดมการณ์และค่านิยมในทางการศึกษา (Educational Ideology & Value) หรือแนวความเชื่อในเรื่องนี้เห็นได้ว่านักการศึกษาไทยตั้งแต่อดีตยึดถือว่า “การศึกษาเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม (Cultural transmission)” [ซึ่งหมายถึงแบบอย่างที่ดีอันผู้ใหญ่หรือบรรพบุรุษได้สั่งสม, ถือเป็นแบบฉบับในการดำเนินชีวิต และสืบเป็นมรดกวัฒนธรรมมายังลูกหลาน เข้าทำนองผู้ใหญ่เป็นแม่พิมพ์ให้เด็กเลียนแบบทุกกระเบียดนิ้วเอาไว้ ซึ่งบุคคลในกลุ่ม Essentialism ก็มีแนวความเชื่อเช่นนั้น

2. หลักสูตร (Curriculum) และเนื้อหา (Content)

แนวความคิดและการจัดในเรื่องนี้ยึดหลักการกำหนดหลักสูตร และเนื้อหาจากประสบการณ์และวัฒนธรรมของผู้ใหญ่เป็นสำคัญ จะสนองความต้องการและความสามารถของเด็กหรือไม่ ส่วนการคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นแต่เพียงในทางทฤษฎีเท่านั้น ส่วนในทางปฏิบัติยังไม่อาจทำได้

วิธีการสอนและการสื่อความหมาย (Method of Teaching and Communication)

โดยเหตุที่ครุยึดถือหลักสูตรประจำ “คัมภีร์” ในการสอนเพื่อให้ครบหลักสูตรและจบได้ทันเวลา ดังนั้นวิธีการสอนและการสื่อความหมายจึงอยู่ในลักษณะครูเป็นผู้บอกเนื้อหาที่ครุคิดว่าสำคัญให้แก่นักเรียนโดยไม่มีการอภิปรายโต้เถียง และไม่มีการจัดกิจกรรมอื่นใดสำหรับ

นักเรียน นอกจากการกำหนดให้หนึ่งฟังก์ชันความตั้งใจและอยู่ในอาการสงบเสียงม หลักการดังกล่าวเป็นความเชื่อตามแนวความคิดของกลุ่ม Essentialism และกลุ่ม Perennialism ผสมผสานกัน

4. การประเมินค่า (Evaluation)

ยึดหลักว่าความจำซึ่งครูได้สั่งให้นักเรียนท่องจำ ส่วนในชั้นตัวประโยค ได้แก่ ป.4 ป.7 ม.ศ. 3 ม.ศ. 5-6 ประเมินด้วยข้อสอบมาตรฐาน และผลการสอบถือเป็นเรื่องสำคัญประจำเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินสมอง และความสามารถของผู้เรียนว่าอยู่ในขั้นใด หรือควรจะสอบได้-ตก

5. ตัวครู (Teacher)

ได้รับการกำหนดให้อยู่ในฐานะแม่พิมพ์ พ่อแม่ลำดับที่ 2 ปุชนิยมบุคคล และเป็นศูนย์กลางเคลื่อนที่สำหรับนักเรียน

6. อุปกรณ์การสอน (A.V. Materials)

ยังไม่ได้รับการสนใจที่จะนำไปใช้อย่างจริงจัง อาจเป็นเพราะอิทธิพลตามแนวลัทธิพัฒนาการนิยม (Progressivism) ขาดการสนับสนุนหรือส่งเสริมให้แพร่หลาย ดังนั้นปัจจัยที่ช่วยพัฒนาในด้านการเรียน และผู้เรียนให้ได้รับการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง (Direct Experience) จึงยังไม่มี ยิ่งไปกว่านั้น นักบริหารการศึกษาและครูเป็นจำนวนมากยังมีความคิดว่า “เป็นสิ่งไม่จำเป็น” อีกด้วย

สำหรับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการกำหนดแนวปรัชญาการศึกษาของไทยนอกเหนือไปจาก “แนวพุทธปรัชญาการศึกษาของไทย” ของ ศจ. ดร. สาโรช บัวศรี,⁷ แนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาไทยมองจากแง่พุทธธรรม” ของพระศรีวิสุทธิโมลี⁸ แนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาไทยโดยอาศัยหลักธรรมทางศาสนาอิสลาม” ของนายต่วน สุวรรณศาสน์และนายรังสฤษดิ์ เชาวนศิริ⁹ กับโครงแบบแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของไทย (Aconceptual Model of Thai Education Philosophy) ของ ดร. วีรยทศ วิเชียรโชติ¹⁰ แล้ว ดร. ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ยังได้เสนอความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า “เพื่อให้สามารถผลิตประชาชนที่มีคุณภาพสูงขั้นคือ กล้า และรู้จักแสดงความคิดเห็น รู้จักตัดสินใจด้วยตนเอง

7-10 ดูรายละเอียดใน, คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน “ปรัชญาทางการศึกษา” วารสารทางการศึกษาแห่งชาติ, (บทที่ 8 ฉบับที่ 1 สิงหาคม-กันยายน 2516) หน้า 36-74

รู้จักทำงานเป็นที่อย่างมีประสิทธิภาพ รู้จักแสวงหาความรู้เอง และเป็นผู้มีความรับผิดชอบ
ประเทศไทยจึงควรเปลี่ยนแนวฝักจากลัทธิสารนิยมไปเป็นลัทธิพัฒนาการนิยม เพื่อให้เด็ก
มีโอกาสประกอบกิจกรรมการเรียนรู้เอง และสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในอนาคต เมื่อ
ประชาชนพร้อมแล้วก็อาจจะเปลี่ยนเป็นลัทธิอัตตานิยมได้หากเห็นว่าเหมาะสม”¹¹

โดยนัยนี้สำคัญตามแนวความคิดดังกล่าวก็คือ การเสนอแนะในวงการศึกษาศึกษาของ
ไทยดำเนินการปฏิรูป “ปรัชญาการศึกษาของไทย” ซึ่งปัจจุบันยังอิง ลัทธิเนื้อหาสารนิยม
(Essentialism) ผสมผสานกับลัทธิจริย-สุนทรียนิยม (Perennialism) เพื่อก้าวและวิวัฒนาการ
ไปสู่ลัทธิพัฒนาการนิยม (Progressivism) ซึ่งเริ่มไปบ้างแล้วอย่างจริงจังเสียที และ
พร้อมกันในระดับต่อไป ประเทศไทยควรจะพิจารณาถึงความจำเป็นในการกำหนดแนวปรัชญา
การศึกษาภายใต้ลัทธิอัตตานิยมหรือสภาวะนิยม (Existentialism) ซึ่งจะเป็นปัจจัยที่สำคัญ
และสอดคล้องอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศให้พ้นสถานการณ์การเป็นประเทศด้อยพัฒนา
หรือกำลังพัฒนาหรืออย่างน้อยก็มีความก้าวหน้ากว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้ ทั้งนี้เพราะตาม
แนวความคิดของลัทธิ Existentialism มุ่งที่จะพัฒนาคุณภาพของคนให้เป็นทรัพยากรกำลังคน
ที่มีความสามารถเฉลียวฉลาด และมีความรับผิดชอบเพียงพอในฐานะผู้นำในสังคม และ
ก้าวหน้าไปกว่านั้นก็คือการตระหนักในหน้าที่ของตนจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม
(Social Reconstruction) คือรัฐชาติให้บรรลุการมีชีวิตที่ดี (Good life) ในสังคมแห่ง
อารยประเทศให้ได้ในอนาคตอันใกล้

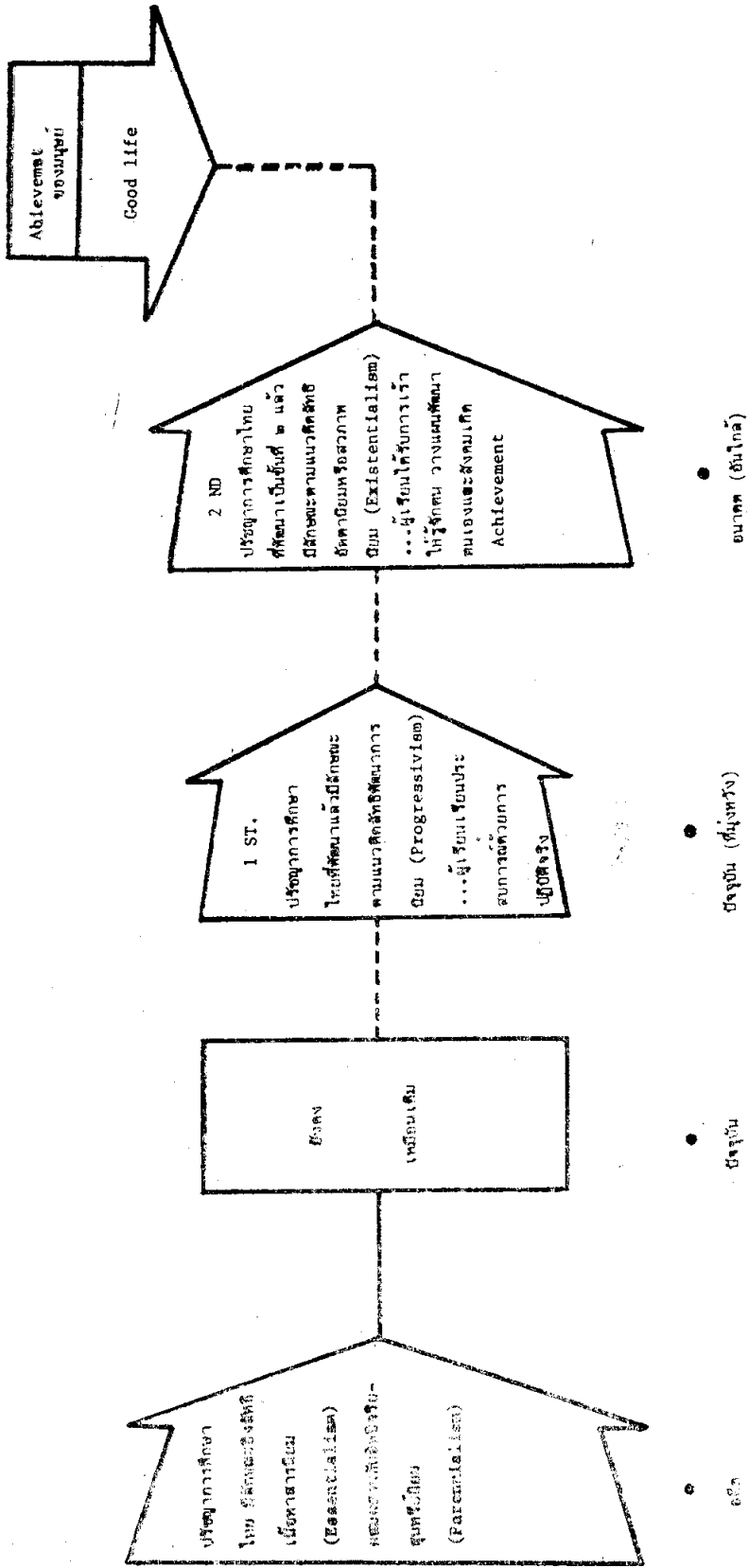
ปรัชญาประวัติศาสตร์¹²

ปรัชญาประวัติศาสตร์ (Philosophy of History Philosophical History)
หมายถึงแนวความคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ (Historical Idea) ที่มีกฎเกณฑ์มีเหตุผลและ

¹¹ ชัยยงค์ พงษ์วงศ์, ดร. เรื่องเดิม, หน้า 10

¹² เรียบเรียงจาก สมศักดิ์ ชูโต ศบ.ดร. “ประวัติศาสตร์” แดมสุข นุ่มนนท์, ดร. “ประวัติศาสตร์” สืบแสง
พรหมบุญ, ดร. “ปรัชญาประวัติศาสตร์” ชาญวิทย์ เกษตรศรี, ดร. “ประวัติศาสตร์และปรัชญาตะวันตก”
แฟรงค์ จี. วิลสัน, ศบ.ดร. “ขอบเขตและความมุ่งหมายของประวัติศาสตร์” ในปรัชญาประวัติศาสตร์
ชาญวิทย์ เกษตรศรี, และสุชาติ สวัสดิ์ศรี (บรรณาธิการ) เรื่องเดิม, Meyerhoff, Hans. ed “History
and Philosophy The Philosophy of History in Outime, Op. cit., Carr, E.H. What is
History Op. cit., Hegel, G.N.F. The Philosophy of History (New York : Dover Public-
cations, Inc. 1965 Danto, A.C. Analytical Philosophy of History (London : Cambridge
University Press 1968) สืบแสง พรหมบุญ, ดร. ปรัชญาและวิธีการทางประวัติศาสตร์ (คำบรรยาย)
เรื่องเดิม, สืบแสง พรหมบุญ, ดร. ประวัติศาสตร์ทั่วไป, เรื่องเดิม,

แนวคิดแสดงพัฒนาการของปรัชญาการศึกษาไทย

เป็นระเบียบทั้งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างประวัติศาสตร์ จัดกระบวนการเรียนการสอนอย่างมีระบบเพื่อพัฒนาบุคคล รวมทั้งการนำประสบการณ์ที่อิงหลักปรัชญาประวัติศาสตร์ไปใช้ในการดำรงชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพของในปัจจุบัน และเพื่อประสิทธิผลที่จะตามมาในอนาคต ปรัชญาประวัติศาสตร์ที่เป็นผลงาที่เกิดจากการใช้สติปัญญาความเฉลียวฉลาด สามารถ รอบรู้ของนักประวัติศาสตร์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งแนวความคิดเห็นส่วนใหญ่ “มุ่งหมายที่จะอธิบายถึงลักษณะและความสำคัญของประวัติศาสตร์ ตลอดจนวิธีการวิเคราะห์การตั้งข้อสมมติฐาน การประเมินค่าความสำคัญของกระบวนการทางประวัติศาสตร์เพื่อให้ความพยายามในการแสวงหาความหมายและคุณค่าของชีวิตมนุษย์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น”¹³

สำหรับวิวัฒนาการปรัชญาประวัติศาสตร์ (Evolution of Philosophy of History) อาจแบ่งตามยุคตามสมัยได้เป็น 4 ยุค คือ

1. ปรัชญาประวัติศาสตร์แนวกรีก

นักปรัชญาประวัติศาสตร์กลุ่มนี้มีความเชื่อและแนวความคิดว่า “ประวัติศาสตร์เป็นเสมือนวัฏจักรแห่งการเปลี่ยนแปลง” โดยวิถีทางของประวัติศาสตร์ จะหมุนรอบประจុวงล้อมรอบ นักปรัชญาผู้ชื่อเสียงของกลุ่มนี้ได้แก่ Herodotus, Plato, Thucydides และ Polybius สำหรับผลงานการเขียนประวัติศาสตร์ตามแนวดังกล่าวนี้จะศึกษาได้จากงานของ ธูซิดิดีส (Thucydides) เรื่อง “Peloponesian War” ซึ่งได้กำหนดแนวทางให้กับตนเอง และเสนอแนะสำหรับนักประวัติศาสตร์อื่น ๆ ให้ปฏิบัติตามข้อเขียนเร้าในอันที่จะต้องสอบสวนข้อมูลให้ถูกต้องแน่นอนเสียก่อนที่จะใช้เป็นหลักฐานทาง Historical Sources ในการสร้างงานประวัติศาสตร์ และโดยที่เขามีความเชื่อมั่นว่า “เรื่องราวของการต่อสู้ที่ชาวเอเชียนส์ทำมานั้นเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ” ดังนั้นเขาจึงแสดงทัศนะไว้ว่า “นักประวัติศาสตร์จำเป็นต้องให้ความรู้ที่ถูกต้องและชัดเจนแก่ผู้อ่าน ว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นนั้นเป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อให้คนเข้าใจเหตุการณ์ในสมัยปัจจุบันได้ถูกต้อง” สำหรับโพลีเบียส (Polybius) ผู้เขียนเรื่อง “Rome's Conquest of the Ancient World” ก็ได้ให้แนวคิดไว้ว่า “ประวัติศาสตร์ที่แท้จริงนั้น ไม่ใช่เพียงเปิดเผยความจริงที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่จะเปิดเผยความจริงใน

¹³ สืบแสง พรหมบุญ, ดร. “ปรัชญาประวัติศาสตร์” เรืองเสริม,

ลักษณะที่จะช่วยให้คนได้รับประโยชน์จากการอ่านเรื่องราวในสมัยโบราณด้วย ประวัติศาสตร์ เป็นตำราใหญ่ซึ่งผู้อ่านที่ฉลาดจะสามารถถลั่นกรอง (อติต) เอาความคิดอ่านที่จำเป็นออกมา เพื่อวางแนวทางการปฏิบัติงานในสมัยปัจจุบันและวางแผนและปฏิบัติตามแผนงาน อย่างมีสติปัญญาเพื่ออนาคต” ประชาชนในรัฐ ก็มีแนวความคิดเช่นเดียวกันนี้ โดยท่านได้กล่าวไว้ว่า ประวัติศาสตร์ เป็นการศึกษาอดีต เพื่อรู้ปัจจุบัน เข้าใจปัจจุบันเพื่อหยุดการถดถอยในอนาคต) นอกจากนี้ Polybius ยังกำหนดคุณลักษณะพิเศษหรือแนวทางในการทำงานของนักประวัติศาสตร์ไว้ด้วยโดยกล่าวว่า “ถ้าผู้ใดจะเป็นนักประวัติศาสตร์ผู้หนึ่งจะต้องไม่นึกถึงความคิดเห็นส่วนตัวเช่นความรักพวกเดียวกัน และความเกลียดชังศัตรู เป็นต้น ส่วนเฮโรโดตัส (Herodotus) บิดาแห่งประวัติศาสตร์¹⁴ ผู้ซึ่งได้ให้มรดกทางความคิดและหลักฐานบางสิ่งบางอย่างแก่วงการประวัติศาสตร์และวงการอื่น ๆ โดยได้เขียนหนังสือแขนงประวัติศาสตร์ไว้ถึง 9 เล่ม ประกอบด้วย

เล่มที่หนึ่ง	ไซรัส
เล่มที่สอง	อียิปต์
เล่มที่สาม	การสืบเปลี่ยนในราชวงศ์ที่ทำให้เคอไรอัสได้ขึ้นเถลิงอำนาจ
เล่มที่สี่	ซีเรีย
เล่มที่ห้า	การกบฏของนครไอโอเนีย
เล่มที่หก	การยุทธ์ที่มารารอน
เล่มที่เจ็ด	การรุกใหญ่ของเซอร์ซีส จนถึงชัยชนะที่เซอร์บเลีย
เล่มที่แปด	โชคชะตาหม่นกลับชัยชนะของกรีกที่ซาลามิส
เล่มที่เก้า	ชัยชนะของกรีกที่พลาด และไมคาเล

จากงานเขียนของ Herodotus ทั้งหมดพอสรุปแนวความคิดที่สำคัญได้ว่า “ประวัติศาสตร์นั้นควรเขียนให้ตรงกับความจริงเท่าที่จะค้นหาความจริงเหล่านั้น ได้ และ “ประวัติศาสตร์ควรเป็นวรรณคดีที่ดี แต่กตองประวัติศาสตร์ที่ดีด้วย”

¹⁴ คำวิจารณ์และรายละเอียดในบทความ ธิดา พิทักษ์ไพโรจน์, รัช “เฮโรโดตัส” บิดาแห่งประวัติศาสตร์ อักษรสาร (คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2515), หน้า 129-139

2. ปรัชญาประวัติศาสตร์แนวศาสนา

นักปรัชญาประวัติศาสตร์กลุ่มนี้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบาทหลวงและนักบวชในคริสตศาสนา มีความเชื่อและแนวความคิดเกี่ยวกับจุดหมายหมายของประวัติศาสตร์เป็น 2 ประการคือ

1. ควรใช้อิทธิพลของศาสนาและความเชื่อพระเจ้าเป็นแนวในการมองประวัติศาสตร์
2. การศึกษาประวัติศาสตร์มีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือที่จะเข้าใจเจตจำนงของพระเจ้า

โดยสรุปถือว่าความศักดิ์สิทธิ์และความสำคัญของพระเจ้า (God) นั้นเองที่เป็นสิ่งบันดาลให้บาทหลวงและนักบวชในคริสตศาสนาในช่วงนั้นเกิดความสำนึกในทางประวัติศาสตร์ (หรือทางศาสนา) และได้ใช้เป็นแนวหรือรากฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์ ปราชญ์ที่สำคัญในยุคนี้คือเซนต์ ออกัสติน (St. Augustine) ผู้ซึ่งได้เสนองานประวัติศาสตร์ที่สำคัญคือ “The City of God” สำหรับแนวความคิดหรือแนวทางของปรัชญาแบบยึดแนวของศาสนา ซึ่งถือว่าประวัติศาสตร์เป็นขบวนการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีลักษณะเป็นไปในแนวเส้นตรง (linear procession) นี้อาจสรุปอย่างกว้างโดยคำพูดของอาโนลด์ ทอยน์บี (Arnold J. Toynbee) ซึ่งเป็นนักประวัติศาสตร์ผู้มชชื่อเสียงยิ่งในสมัยปัจจุบัน โดยกล่าวว่า “ประวัติศาสตร์คือภาพของการที่พระเจ้าสร้างโลก และมนุษย์ ภาพนั้นจะเคลื่อนไปเรื่อย ๆ จากจุดกำเนิดคือพระเจ้าไปสู่จุดหมายปลายทางคือพระเจ้าอีก (history is a vision of God's creation on the move, from its source to God its goal) ปรัชญาประวัติศาสตร์แนวศาสนามีอิทธิพลอยู่นานกว่า 1,000 ปี จึงค่อยคลายอิทธิพลในช่วงฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance) ซึ่งมีนักคิดเช่น ๆ เช่น แมคเคียเวลลี (Machiavelli) ผู้เขียนเรื่อง “The Prince” และกวยเซียดีนีนี (Guicciardini) หลังจากนั้นอิทธิพลของปรัชญาประวัติศาสตร์แนวศาสนาก็ได้ถูกทำลายด้วยแนวปรัชญาใหม่ซึ่งยึดหลักแห่งเหตุผล และปรัชญา (Reason and philosophy) ซึ่งจะเข้ามาแทนที่ในเวลาต่อมา

3. ปรัชญาประวัติศาสตร์แนวเหตุผลและปรัชญา

นักปรัชญาประวัติศาสตร์กลุ่มนี้มีความเชื่อและแนวความคิดค้นกันแนวปรัชญาในกลุ่มที่ 2 เช่น วอลแตร์ (Voltaire) และกานท์ (Kant) ต่างก็มีความเห็นว่า “ประ-

วิทยาศาสตร์เป็นขบวนการที่มิได้เกิดขึ้นเพราะมีอำนาจลึกลับมหัศจรรย์มาคอยควบคุม “ส่วนเฮอเดอร์ (Herder) ได้ให้แนวความคิดว่า “ประวัติศาสตร์เป็นขบวนการอิสระโดยตัวเอง เป็นประวัติศาสตร์แบบธรรมชาติอย่างแท้จริงของพลัง การกระทำ และสัญชาตญาณของมนุษย์แต่ละเวลาและแต่ละสถานที่” สำหรับเฮเกิล (Hegel) และมาร์ก (Marx) ก็ได้เสนอแนวความคิดทางประวัติศาสตร์ไว้ว่า “มนุษย์ไม่อาจจะหนีกาลเวลาไปสู่อาณาจักรแห่งอำนาจนิรันดร์หรือหนีออกไปสู่ความเชื่อที่อยู่นอกเหนือประวัติศาสตร์ได้ (there is no escape from time into a realm of eternal essences or into a farth beyond history)

กล่าวโดยสรุปแล้ว ปรัชญาทางประวัติศาสตร์ในยุคนี้มีความคิดและความเชื่อว่า “ชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์คือประวัติศาสตร์” (Man's existence in history or life and reality are history) และเห็นว่า “ประวัติศาสตร์จะเข้าใจได้ก็เมื่อเป็นเรื่องของเหตุผล ไม่ใช่ความเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ถ้าใช้ Objective spirit ช่วยก็จะทำให้เห็นความจริงของประวัติศาสตร์ และที่สำคัญที่สุดก็คือถ้ามนุษย์เข้าใจความจริงทางปรัชญา (Philosophical truth) มนุษย์ก็จะเป็นที่กับตนเอง แทนการใช้ความเชื่อทางศาสนา (religious faith) ที่ทำให้มนุษย์ตกเป็นทาส” สำหรับจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือมุ่งทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ด้วยกฎเกณฑ์แห่งเหตุผล เพื่อให้ได้มาซึ่งความจริง (reality) ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญหรือแนวทางในการสร้างและพัฒนาสังคมใหม่ที่ดีกว่า ซึ่งจะเพียงพร้อมไปด้วยอิสรภาพเสรีภาพและความบริสุทธิ์ผุดผ่อง

ความเด่นชัดอีกประการหนึ่งสำหรับแนวความคิดของนักปรัชญาทางประวัติศาสตร์กลุ่มนี้คือ การสร้างแนวความคิดริเริ่มโดยพยายามตั้งคำถามว่า “ประวัติศาสตร์มีความหมายหรือไม่และประวัติศาสตร์มีความหมายอย่างไร” และที่สำคัญก็คือได้ริเริ่มสิ่งที่เรียกว่า “ความสำนึกทางประวัติศาสตร์” (Historical Conscionsness) ซึ่งทั้งหมดนี้บ่งชี้ว่ามีค่าและเป็นประโยชน์สำหรับนักประวัติศาสตร์รุ่นหลังได้ใช้เป็นแนวทางหรือแรงผลักดันในการค้นหาคำตอบสำหรับปรัชญาตั้งคำถามตลอดจนเพื่อกำหนดแนวทางประวัติศาสตร์ให้เป็นระเบียบมีเหตุมีผล มีกฎเกณฑ์และเป็นเครื่องมือในการค้นหาความจริงทางปรัชญา (Philosophical truth) ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่มนุษย์ชาติเป็นส่วนรวม

4. ปรัชญาประวัติศาสตร์แนว “Historicism”

นักปรัชญาประวัติศาสตร์กลุ่มนี้มีความคิดความเชื่อที่คล้ายกัน แนวความคิดของนักปรัชญากลุ่มที่ 3 โดยเฉพาะอย่างยิ่งเฮอเดอร์ (Herder) ได้กล่าวไว้ว่า “ประวัติ

ศาสตร์แนวการใช้วิธีการแบบเหตุผลและปรัชญา (Rationalistic and Philosophical Approach) ไม่สามารถจะเข้าถึงจิตใจความเป็นมนุษยชาติและชีวิตซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของประวัติศาสตร์ได้ (heart warmth, humanity and life That were the essence of history and reality)

สำหรับแนวความคิดของปรัชญาประวัติศาสตร์แนววิเคราะห์ (Historicism) เฮอริเตอร์ (Herder) เช่นกันก็ได้ให้แนวทางไว้ว่า “หลักสำคัญในประวัติศาสตร์ คือการเข้าถึงจิตใจ (empathy) ซึ่งหมายความว่านักประวัติศาสตร์จะต้องสร้างจิตใจให้มีความรู้สึกประจักษ์การมีชีวิตร่วมสมัยแห่งประวัติศาสตร์นั้นให้ได้ นักประวัติศาสตร์ต้องสร้างบุคลิก สถานที่และบรรยากาศของการรบเพื่อจะสร้างงานเขียนประวัติศาสตร์สงครามและจะต้องสร้างจิตใจให้มีความรู้สึกคตินึกถึงการในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา (Spirit of the Renaissance) เมื่อจะสร้างงานเขียนประวัติศาสตร์สมัย Renaissance “ส่วนคอลลิงวูด (R.G. Gollingwood) กล่าวไว้ว่า “.....ต้องสร้างประสบการณ์แห่งอดีตให้กลับเข้ามาเป็นความรู้สึกนึกคิดของปัจจุบันต้องดึงภาพอดีตมาจากความบันเทิงใจ ความเข้าใจ ทั้งนี้เพื่อสร้างชีวิตขึ้นมาใหม่”

มีข้อพึงสังเกตเกี่ยวกับ Historicism คือ “ประวัติศาสตร์แบบที่ใช้ประสบการณ์หลักฐานและความบันเทิงใจเป็นหลักคล้าย ๆ กับว่ากลับไปหาวิธีการเก่าของพวกกรีก เช่น ธุซิดิดีส (Thucydides) โพลีเบียส (Polybius) หรือพวกยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา เช่น แมคเคย์ แวลลี และกุกเซียดินี้ แตกต่างกันตรงที่เลิกใช้วิธีการคาดคะเน (การเดา) มาเป็นการใช้ประสบการณ์และหลักฐานคล้าย ๆ กันเป็นการปรับปรุงวิธีการของพวกเก่าให้ดีขึ้น มีความพยายามที่จะใช้วิธีการที่เป็นวิทยาศาสตร์ (Scientific) เช่นหรือนักประวัติศาสตร์ร่วมสมัยหรือบรรดากลุ่มศิษย์ลูกหาแห่งสำนัก Prussian Historical School ซึ่งใช้วิธีการที่ก้าวหน้า (ค้นคว้าปรับปรุง) พวก historicists เหล่านี้สร้างผลงานและความคิดใหม่ๆ ในวงการประวัติศาสตร์มีการพัฒนาวิธีการเทคนิค มีการทดลอง อ้างอิง ประเมินค่า ค้นหาหลักฐาน (เกิดมี impartiality Objectivity, truthfulness of a historical work) และในสมัยนี้เกิดนักประวัติศาสตร์ขึ้นมากมาย เช่น นีบูห์ (Niebuhr) รังแก (Ranke) ดรอยเซน (Droysen) มอมมเซน (Mommsen) ซึ่งเป็นคนเยอรมันส่วนทางฝรั่งเศสก็มี taine, Fustel de Coulange และในอังกฤษก็มีคนอย่างลอร์ดแอคตัน (Lord Acton) และเบอรี (Bury) ต่างก็มีความหวัง

ว่าประวัติศาสตร์จะเป็นแขนงหนึ่งของวิชาการที่เป็นวิทยาศาสตร์ มีฐานะเท่าเทียมกับศาสตร์
อื่น ๆ”¹⁵

อย่างไรก็ตาม ได้มีการปรับปรุงแนวความคิดโดยนักประวัติศาสตร์แนว Historicism รุ่นใหม่ในช่วงตอนปลายของคริสต์ศตวรรษที่ 14 ซึ่งได้แก่ นิทเช (Nietzsche) เบิร์กตัน (Bergson) วิลเลียมเจมส์ (William James) อันเนื่องมาจากการท้าทายจากอิทธิพลของแนวความคิดใหม่ในทางวิทยาศาสตร์ เช่น ทฤษฎีวิวัฒนาการของชาร์ล ดาร์วิน (Charles Darwin : ค.ศ. 1809—1882) ทฤษฎีจิตวิทยาของ ซิกค์มันน์ ฟรอยด์ และทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของคาร์ล มาร์ก เป็นผลให้เกิดแนวความคิดใหม่ว่า “แนวปรัชญาประวัติศาสตร์ที่เน้นเป้าหมายแห่งความจริงหรือสัจธรรม (Objective truth) อาจมีความสำคัญน้อยกว่าการต่อสู้เพื่อจะดำรงชีวิตอยู่ (struggle for existence) แนวความคิดทางปรัชญาประวัติศาสตร์ดังกล่าวนี้ต่อไปจะขยายอิทธิพลเข้าไปในวงการศึกษาวินิจฉัยการไปสู่การเกิดปรัชญาการศึกษาแนวใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 และแพร่หลายอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน นั่นก็คือแนวปรัชญาการศึกษาที่เรียกว่า “ลัทธิอัตถิภาวนิยม หรือสภาวะนิยม Existentialism” (ดังได้กล่าวรายละเอียดแล้วในตอนต้น)

ในระยะต่อมา ริคเคิร์ต (Rickert) โครเซ (Croce) คอลลิงวูด (Collingwood) และมานน์ไฮม์ (Mannheim) ซึ่งเป็นนักประวัติศาสตร์แนว Historicism ผู้มีชื่อเสียงในปัจจุบันก็ได้เสนอแนวความคิดใหม่ให้แก่วงการประวัติศาสตร์ โดยหันมาใช้ แนววิเคราะห์ประวัติศาสตร์ โดยอาศัยวิชาการสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ แทนการอาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์ เช่นอาศัยแนวปรัชญาของวิวัฒนาการความคิด หรือนามธรรม จากวิชา Phenomenology อาศัยแนวปรัชญาการศึกษาและที่สำคัญก็คือแนวปรัชญาของวิชา มนุษยวิทยาและสังคมวิทยา เกิดเป็นแนวทฤษฎีประวัติศาสตร์ใหม่ ซึ่งพยายามจะวิเคราะห์และค้นหาปัจจัยหรือตัวแปร (Variables) ที่เราชนใหม่มนุษย์ทำพฤติกรรม และเป็นผลให้เกิดประวัติศาสตร์ ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

ในแง่ของทฤษฎีปรัชญาประวัติศาสตร์ (The Theory of Philosophical History) อาจแบ่งออกได้เป็น 2 แขนงใหญ่ ๆ คือ¹⁶

¹⁵ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ดร. “ประวัติศาสตร์และปรัชญาของตะวันตก” เรืองเจิม, หน้า 182—183

¹⁶ สันแสง พรหมบุญ, ดร. “ปรัชญาประวัติศาสตร์” เรืองเจิมหน้า, 138—146

1. ปรัชญาประวัติศาสตร์ทฤษฎี (Speculative Philosophy of History)
2. ปรัชญาประวัติศาสตร์วิเคราะห์ (Analytical Philosophy of History)

ปรัชญาประวัติศาสตร์ทฤษฎี

ปรัชญาประวัติศาสตร์แขนงนี้มุ่งศึกษาและสร้างทฤษฎีประวัติศาสตร์ กล่าวคือมุ่งศึกษาความหมายหรือความสำคัญของเหตุการณ์หรือลักษณะต่างๆ ไปของกระบวนการทางประวัติศาสตร์ (historical process) แขนงนี้มีประวัติค่อนข้างยาวนานเป็นพิเศษ กล่าวคือตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 5 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17 การเขียนประวัติศาสตร์ในสมัยกรีกและโรมันก่อนระยะเวลาดังกล่าว ไม่อาจนับได้ว่ามีปรัชญาประวัติศาสตร์เป็นรากฐานทางความคิดแต่อย่างใด ส่วนมากมีแต่ความคิดและวิธีการเขียนที่แตกต่างกันเท่านั้น ปรัชญาประวัติศาสตร์ทฤษฎีเริ่มขึ้นอย่างจริงจัง เมื่อเซนต์ ออกัสติน (St. Augustine : ค.ศ. 354-430) แสดงความเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้กำหนดประวัติศาสตร์ให้แก่มนุษยชาติ (Civine Providence) และเนื่องจากพระเจ้าทรงวางแผนการณ์อย่างเดียวกับชนทุกชาติและภาษา ประวัติศาสตร์ของมนุษย์จึงมีลักษณะเป็น “สากล” (universal) หรือที่รู้จักกันในชื่อ Universal history หลักความคิดของเซนต์ ออกัสตินดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการเรียนและการศึกษาประวัติศาสตร์ถึงพันปีเศษ ในศตวรรษที่ 18 และศตวรรษที่ 19 มีทฤษฎีปรัชญาประวัติศาสตร์ใหม่เกิดขึ้นหลายทฤษฎี ซึ่งล้วนแต่ครองความเห็นและมีหลักการขัดแย้งกับทฤษฎีของเซนต์ ออกัสติน ทฤษฎีเหล่านี้ เช่น Positivism Historicism, German Idealism เกิดขึ้นจากขบวนการที่มุ่งหมายแยกประวัติศาสตร์ออกจากเทววิทยาหรือนัยหนึ่งประกาศความเป็นอิสระของประวัติศาสตร์ว่าเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นอย่างมีเหตุผลจากการกระทำ และผลงานของมนุษย์ มนุษย์มีอิสระที่จะตีความประวัติศาสตร์ตามความคิดเห็นของตน วอลแตร์ซุ่ม และกิบบอน ต่างแสดงความเห็นคัดค้านทฤษฎีของเซนต์ ออกัสตินอย่างจริงจัง วิโก (Vico) เป็นปราชญ์ที่มีชื่อเสียงอีกผู้หนึ่งของศตวรรษที่ 18 ที่แสดงความเห็นในเรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจในหนังสือ New Science (Scienza nuova) วิโกวิเคราะห์ความจริงและความเสื่อมของสังคมและเสนอทฤษฎี “วัฏจักรประวัติศาสตร์” (Cycles of history) ขึ้น ศึกษการอธิบายว่าชาติและสถาบันทางสังคมมีวิวัฒนาการเป็น 3 ยุคด้วยกัน คือ ยุคเทววิทยา (The Age of Gods) ยุคมหาบุรุษ (The Age of Heroes) และยุคมนุษยชาติ (The Age of Men) เขาเชื่อว่าประวัติศาสตร์เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นสลับต่อเนื่องกันในรูปของความเจริญและความเสื่อม

นอกจากนี้ก็ยังเห็นความแตกต่างระหว่าง ประวัติศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ โดยอธิบายว่าในขณะที่วิทยาศาสตร์ศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์มิได้เป็นผู้สร้าง แต่ประวัติศาสตร์ศึกษาสังคมมนุษย์สร้างขึ้นด้วยความสามารถของตนซึ่งเป็นสิ่งมนุษย์อาจจะเรียนรู้ได้

ทั้งเฮอเดอว์ คานท์ และเฮเกิล ต่างไม่เห็นด้วยกับความคิดที่พระเจ้าเป็นผู้กำหนดประวัติศาสตร์ เฮอเดอว์ (Herder : 1744–1803) ประชาชนเยอรมัน ซึ่งเป็นผู้วางรากฐานปรัชญาประวัติศาสตร์สมัยใหม่ด้วยคนหนึ่ง เชื่อว่าจิตใจมนุษย์และสิ่งแวดล้อมสร้างประวัติศาสตร์ขึ้น ฉะนั้นการที่มนุษย์จะเข้าใจตนเอง ได้ต้องศึกษาพฤติกรรมและผลงานของตนที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ (Kant : 1724–1803) เชื่อว่าจุดมุ่งหมายสูงสุดของประวัติศาสตร์คือการที่มนุษย์รู้จักใช้เหตุผลอันเป็นความสามารถสูงสุดของมนุษย์ ซึ่งจะช่วยให้สร้างสันติสุขให้แก่มนุษยชาติ ส่วน เฮเกิล (Hegel) เห็นว่าอำนาจที่เกดขึ้นมาในจิตใจมนุษย์สร้างประวัติศาสตร์และสร้างสังคมมนุษย์ที่มีเสรีภาพอันสมบูรณ์ อันเป็นความหวังสูงสุดของมนุษย์ คาร์ล มาร์กซมีความเชื่อว่าต้องมองมนุษย์ในฐานะเป็น “สัตว์สังคม” (Social animal) ซึ่งมีปฏิกริยาต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติอยู่เสมอ ซึ่งความคิดของมาร์กซดังกล่าวแสดงให้เห็นอิทธิพลของ เฮเกิล ในเรื่อง การสืบทอดเผ่าพันธุ์ของระบบวัฒนธรรม และหลักความคิดของ มัลธัส (Malthus) เรื่องการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด มาร์กซเชื่อว่าสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์เกิดจากพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของมนุษย์ และการเปลี่ยนแปลงนี้จะสิ้นสุดลงเมื่อการต่อสู้ระหว่างชนชั้นหมดสิ้น ไปด้วยชัยชนะของชนชั้นกรรมาการ และสังคมไม่มีชนชั้นอีกต่อไป

ปราชญ์คนอื่นเช่น คองท์ (Comte) สเปนเซอร์ (Spencer) และทอยน์บี (Toynbee) พยายามที่จะทำให้ประวัติศาสตร์มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น ด้วยการนำวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ มาใช้ในการเขียนประวัติศาสตร์ คองท์เชื่อว่าศาสตร์ทั้งหลายมีวิวัฒนาการต่อเนื่องกันเป็น 3 ชั้นด้วยกันคือ จากยุคเทววิทยาสู่ยุคปรัชญาและยุควิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นยุคสุดท้ายที่ศาสตร์ทั้งหลายมีระบบและมีระเบียบแน่นอน ความคิดเห็นของคองท์กว้างกับเฮเกิล ในทัศนะที่ว่า ในขณะที่ยุคเฮเกิลเชื่อว่าวัฒนธรรมที่เสื่อมไปแล้วมีอิทธิพลต่อการเกิดวัฒนธรรม

ใหม่ ซึ่งเกิดขึ้นจากเจตจำนงใหม่ คองท์กลับมองในทัศนะว่าสังคมย่อมเกิดขึ้นใหม่ต่อเนื่องกัน เนื่องจากความเข้าใจและความสามารถในการควบคุมธรรมชาติ และกิจกรรมของมนุษย์มีมากขึ้น นอกจากนี้คองท์ยังเชื่อว่าวิทยาศาสตร์ได้ช่วยให้จิตใจมนุษย์หลุดออกจากอาณัติของเทววิทยาและอภิปรัชญาโดยสิ้นเชิง สเปนเซอร์มีความเห็นคล้ายคลึงกับคองท์และเชื่อว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่สมบูรณ์มีความหมายต่อสังคมมนุษย์มากกว่าแผ่นดินสวรรค์ (Kingdom of God) สเปนเซอร์มองสังคมมนุษย์ในทัศนะที่เหมือนฉบับเป็นเครื่องยंत्रกลไก สำหรับทอนย์บีใช้วิธีการสังเกตและเปรียบเทียบ (empirical method) วิวัฒนาการของวัฒนธรรมต่างๆ และสรุปว่าวัฒนธรรมแต่ละชนิดจะเจริญอยู่เรื่อยไปตราบเท่าที่สามารถตอบสนอง การท้าทายที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกัน ได้และจะเสื่อมถ้าไม่สามารถตอบสนองได้

กล่าวโดยสรุปแล้วจะเห็นว่าปรัชญาประวัติศาสตร์ทฤษฎีมีความมุ่งหมายที่จะค้นหาแบบแผนหรือระบบของวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงตลอดจนคุณค่ามุ่งหมายและความหมายของประวัติศาสตร์

ปรัชญาประวัติศาสตร์วิเคราะห์

ปรัชญาประวัติศาสตร์แขนงนี้เริ่มมีวิวัฒนาการอย่างแท้จริงเพียงประมาณ 100 ปีเศษ เป็นปรัชญาที่มุ่งวิเคราะห์การเขียนประวัติศาสตร์ในต้นเหตุและรากฐานความรู้ของนักประวัติศาสตร์ คุณลักษณะเฉพาะและความในวิชาประวัติศาสตร์

ในศตวรรษที่ 18 หลักรวมคึกคักของคานท์ปราชญ์ผู้มีชื่อเสียงชาวเยอรมัน ซึ่งเห็นการใช้เหตุผลกระตุ้นความสนใจในการวิเคราะห์ความรู้ และในวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ มากชนินบูห์ (Niebuhr) และรังเก (Ranke) เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานปรัชญาแขนงนี้ ทั้งนินบูห์และรังเกนำทั้งตรรกวิทยาและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาประยุกต์ใช้กับประวัติศาสตร์ มากชน การนำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ทำให้ปราชญ์บางคนพยายามอธิบายความคล้ายคลึงกันระหว่างประวัติศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ในขณะที่อื่นๆ บางรายโต้แย้งว่าประวัติศาสตร์แตกต่างจากวิทยาศาสตร์ แม้จะนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ก็ตาม วินเคลบานด์ (Windelband) เป็นผู้หนึ่งที่อธิบายให้เห็นความแตกต่างดังกล่าวระหว่างศาสตร์ทั้งสองประเภทว่า ประวัติศาสตร์มุ่งเสนอข้อเท็จจริงที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ (unique) และมีความสำคัญที่สุดในขณะที่วิทยาศาสตร์มุ่งเสนอข้อเท็จจริงทั่วไป

Dilthey (1833–1911) ปราชญ์ผู้มีชื่อเสียงอีกผู้หนึ่งในแขนงปรัชญาประวัติศาสตร์วิเคราะห์ อธิบายว่าวิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ที่หนักไปในทางวัตถุ ในขณะที่การศึกษาประวัติศาสตร์มีความเกี่ยวข้องกับจิตใจและความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ นักประวัติศาสตร์จะเข้าใจประวัติศาสตร์ได้ก็เช่น ถ้ามีความรู้สึกเหมือนมีส่วนเกี่ยวข้องกับ Rickert กล่าวเสริมว่าประวัติศาสตร์มิได้มุ่งแต่เพียงการเสนอข้อเท็จจริงเท่านั้น ยังต้องเลือกสรรสิ่งที่มีคุณค่าต่อมนุษยอีกด้วย ไครเซ (Croce : 1866–1942) มีความเห็นว่าประวัติศาสตร์คือการสร้างประสบการณ์ในอดีตขึ้นมาใหม่ตามความคิดเห็นของประวัติศาสตร์ปัจจุบันอดีตโดยตัวของมันเองไม่มีความหมายอะไร นักประวัติศาสตร์เป็นผู้เลือกสรรและประเมินค่าของประสบการณ์ในอดีตเหล่านั้น อดีตที่จะเป็นประวัติศาสตร์จะต้องเป็นประโยชน์ต่อยุคปัจจุบัน ไครเซถึงกับแสดงทัศนะอย่างมั่นใจว่า “ประวัติศาสตร์ทุกแขนงคือประวัติศาสตร์ปัจจุบัน” (all history is contemporary history) คอลลิ่งวูดมีความเห็นทำนองเดียวกับไครเซ และเสริมว่าประวัติศาสตร์โดยเนื้อแท้คือประวัติศาสตร์ความนึกของมนุษย์ ฉะนั้นตามความนึกของคอลลิ่งวูด “ประวัติศาสตร์คือปรัชญาและปรัชญาคือประวัติศาสตร์” นอกจากนั้นคอลลิ่งวูดยังมีความเห็นว่า นักประวัติศาสตร์ควรมุ่งศึกษาค้นคว้าวิชาการและจุดมุ่งหมายของประวัติศาสตร์อย่างจริงจัง กล่าวโดยสรุป นักประวัติศาสตร์แขนงนี้พยายามอธิบาย และแสวงหาความเข้าใจและขอบเขตของปัญหาทางประวัติศาสตร์ในประเด็นสำคัญ ๆ 3 ประการด้วยกัน

ประการแรก การที่ความและอธิบายความประวัติศาสตร์ควรจะทำในลักษณะใด เป็นที่ถกเถียงกันมากกว่า ควรจะสร้างกฎเกณฑ์แบบวิทยาศาสตร์หรือไม่ บางคนไม่เห็นด้วยเพราะมีความเห็นว่า ประวัติศาสตร์มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองและไม่เคยซ้ำรอยในลักษณะเดิม จึงไม่อาจตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นได้

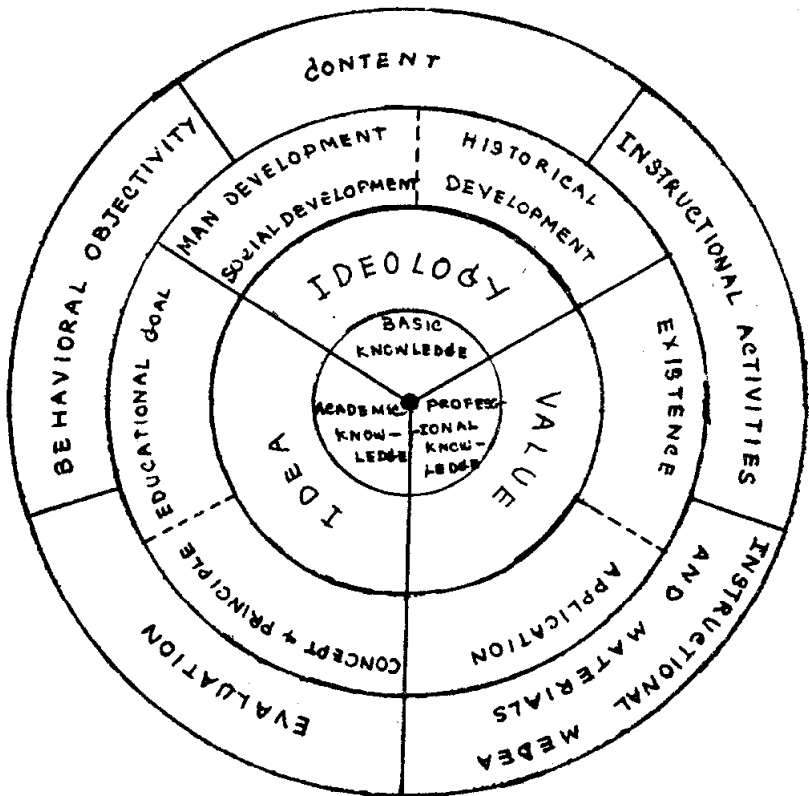
ประการที่สอง เป็นที่ถกเถียงกันมากกว่า แต่ละบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “มหาบุรุษ” มีบทบาทต่อประวัติศาสตร์เพียงใด การศึกษาประวัติศาสตร์จากเหตุการณ์ใหญ่ ๆ ที่สำคัญ เช่น สงคราม รัชชณะ ความพ่ายแพ้ รูปแบบการปกครอง ฯลฯ หรือจากบทบาทของมนุษย์ในสังคม

ประการที่สาม เป็นที่ถกเถียงกันมากกว่าเจตจำนงของประวัติศาสตร์ควรเป็นเช่นไร นอกจากจะมุ่งเสนอ “ความจริง” แล้ว ควรจะเน้นในเรื่อง “คุณค่า” หรือไม่

แม้ว่าปรัชญาประวัติศาสตร์ทั้งสองสาขาจะปรากฏว่าความคิดเห็นของนักปราชญ์
ทั้งหลายจะต่างทัศนะ และยากจะหาข้อสรุปได้ก็จริง อย่างน้อย ๆ เป็นการแสดงให้เห็นความ
จริงข้อหนึ่งว่าประวัติศาสตร์มีขอบข่ายที่กว้างและลึกลับเกินกว่าที่จะสรุปได้ง่าย ๆ และแสดง
ให้เห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็น “ทุกสิ่งที่เรารู้เกี่ยวกับทุกสิ่งที่มนุษย์ได้
ทำได้คิด ได้หวัง หรือได้รู้สึก” (ตามคำกล่าวของศาสตราจารย์เจมส์ ฮาร์วีย์ โรบินสัน) เพราะ
ทุกสิ่งที่มนุษย์ได้ทำ ได้คิด ได้หวัง และได้รู้สึกนั้นย่อมแตกต่างกันโดยธรรมชาติของตัว
มนุษย์เอง”

ปรัชญาการศึกษาและปรัชญาประวัติศาสตร์ เป็นข้อมูลหรือปัจจัยทางความคิด
(Data or Factor of Idea) หรือทางนามธรรม (Abstracts) ที่ครูประวัติศาสตร์ควรจะต้อง
รู้ เพราะเมื่อนำไปผสมผสานสังเคราะห์ (Synthesis) เข้ากับความรู้ (Knowledge) ซึ่งได้
สอนอยู่ในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย แบ่งออกเป็น 3 แขนงใหญ่ ๆ 1. ความรู้พื้นฐาน
(Basic knowledge) 2. ความรู้วิชาสามัญ (Academic knowledge) หรือที่เรียกว่าวิชาเอก
(Major Subjects) และวิชาโท (Minor Subjects) และ 3. ความรู้วิชาชีพ (Professional
knowledge) ก็จะส่งผลให้เกิดอุดมการณ์ (Ideology) ค่านิยม (Value) และแนวความคิด
(Idea) ที่จะนำหลักปรัชญาและความรู้ไปใช้ในชั้นวางแผน (Planning) คือกำหนดแนวทาง
และความมุ่งหมายในการเรียนการสอนเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตร (Objectivity
of Curriculum) และแนวมโนทัศน์ (Concept) เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์, การนำไปใช้
และการดำรงชีวิตตลอดจนเพื่อการพัฒนากำลังคน, สังคม และพัฒนาประวัติศาสตร์ของ
มนุษยชาติ ในขั้นต่อมาคือขั้นปฏิบัติการเพื่อให้บรรลุการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน
อันเนื่องมาจากผู้สอนได้ดำเนินการตามองค์ประกอบหรือกระบวนการ (Process) ซึ่งได้แก่
จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม, เนื้อหา, กิจกรรมการเรียนการสอน, สื่อการสอน และการ
ประเมินผล ซึ่งแนวความคิดของกระบวนการดังกล่าวอาจเขียนในรูปของแผนภูมิได้ ดังต่อไปนี้

• • THE PHILOSOPHY OF EDUCATION AND HISTORY